

VERDIEPING

KWALITEITSREEKS OPLEIDINGSSCHOLEN

ONDERZOEK EN DE OPLEIDINGSSCHOOL

Jeroen Onstenk en Anje Ros

Steunpunt
Opleidingsscholen

VO RAAD

PO RAAD

Inhoudsopgave

Functie van afstudeeronderzoek	5
1 Visie op praktijkonderzoek	6
2 Verbinding tussen afstudeeronderzoek en schoolontwikkeling: de onderzoeksagenda	6
3 Beperkingen van afstudeeronderzoek	7
4 Kennisdeling en betrokkenheid van het team	7
5 Rol van onderzoeksbegeleiders	8
6 Structurele samenwerking tussen scholen en lerarenopleidingen	8
Over de auteurs	9
Literatuur	9

Onderzoek is van essentieel belang voor een opleidingsschool. Elke student moet op de opleidingsschool een afstudeeronderzoek uitvoeren, dat van belang is voor de ontwikkeling van de competenties van de student, maar - als het goed is - ook meerwaarde heeft voor de school (Koster en Onstenk, 2009). Dit katern gaat in op de rol van (student)onderzoek in de opleidingsschool.

Functie van afstudeeronderzoek

Praktijkonderzoek is gericht op het leren in de onderwijspraktijk en op het veranderen van die praktijk (zie het katern 'Schoolontwikkeling door praktijkonderzoek'). Vaak is een (handelings)probleem in de praktijk het startpunt van het onderzoek, maar ook nieuwsgierigheid of 'beter willen begrijpen' kunnen aanleidingen zijn voor een praktijkonderzoek (Script, 2014).

Het afstudeeronderzoek levert in de eerste plaats een bijdrage aan het eigen leerproces van de studenten. Zij ontwikkelen hierdoor onderzoeksvaardigheden en een onderzoekende houding. Daarnaast verbetert de student zijn inzicht, kennis en vaardigheden op het gebied van het onderzoeksthema. Het vertrekpunt van het afstudeeronderzoek is daarom altijd een handelingsprobleem dat voor de student relevant en interessant is.

Vaak levert het afstudeeronderzoek ook een bijdrage aan de schoolontwikkeling. De school heeft dan baat bij het afstudeeronderzoek, maar ook voor de student heeft dit voordelen: het is motiverend om een bijdrage te leveren aan de schoolontwikkeling, er is meer medewerking, belangstelling en draagvlak voor zijn onderzoek, en de gesprekken over het onderzoek met docenten dragen bij aan de onderzoekende houding van de student.

We bespreken zes condities die de kans vergroten dat het afstudeeronderzoek daadwerkelijk bijdraagt aan schoolontwikkeling.

1 Visie op praktijkonderzoek

Allereerst is het van belang dat de opleidingsschool zich serieus beraadt op de essentiële vraag: waar willen we naartoe met praktijkonderzoek in de school? Ofwel: welke doelen streven we na met praktijkonderzoek? Als praktijkonderzoek vooral wordt ingezet als leerstrategie voor de professionalisering van studenten en/of docenten, gelden andere criteria en condities dan wanneer schoolontwikkeling het doel is van het onderzoek. Overigens kunnen beide doelen ook worden gecombineerd.

Voor de ontwikkeling van een visie op praktijkonderzoek kunnen opleidingsscholen gebruikmaken van het katern 'Schoolontwikkeling door praktijkonderzoek'. De drie functies van onderzoek - feedback, dialoog en ontwerpen - spelen zowel een rol in de persoonlijke professionele ontwikkeling van leraren als in de schoolontwikkeling (zie ook de drie katernen over de rollen van onderzoek)¹.

2 Verbinding tussen afstudeeronderzoek en schoolontwikkeling: de onderzoeksagenda

Soms lijkt er een tegenstelling te zijn tussen de leerbehoefte van de student en de ontwikkelbehoefte van de school. In de praktijk blijkt deze tegenstelling echter niet zo groot te zijn: studenten vinden het vaak erg lastig om zelf een handelingsprobleem of verlegenheidssituatie te formuleren en zijn blij als de school een onderzoeksthema aanreikt. De opleiding daagt de student uit om de verbinding te leggen tussen het eigen handelingsprobleem/verlegenheidssituatie en de speerpunten van de school.

Om het afstudeeronderzoek te verbinden met schoolontwikkeling, stimuleren en faciliteren de opleiding en de school de student om zich te verdiepen in de speerpunten van ontwikkeling binnen het eigen team/sectie en deze te verbinden met zijn eigen interesses. Situaties analyseren en vanuit verschillende perspectieven bekijken en belangen afwegen, zijn in feite belangrijke doelen van het opleiden van onderzoekende docenten. Als studenten worden gestimuleerd om hun onderzoek te koppelen aan speerpunten van de school, betekent dit niet dat de student geen eigenaar is van zijn onderzoek of daarover geen zeggenschap heeft. Een goede communicatie over het onderzoek bevordert het eigenaarschap, zowel van de student als van de school.

Om het voor studenten gemakkelijker te maken om hun onderzoek met de speerpunten van het team te verbinden, kan de opleidingsschool een ontwikkelagenda verspreiden of een onderzoeksagenda opstellen, die van de ontwikkelagenda wordt afgeleid. Hierin staat welke onderzoeksvragen de school (in een of meer jaren) graag wil beantwoorden, eventueel per team of sectie. Door de onderzoeksagenda in overleg met (vertegenwoordigers van) het docententeam op te stellen, wordt er draagvlak gecreëerd voor de onderzoeken. Scholen kunnen de onderzoeksagenda presenteren op bijvoorbeeld de stagemarkt, zodat studenten hiermee rekening kunnen houden bij de keuze van de stageschool.

1. Onderwijsontwikkeling door onderzoek: ontwerpfunctie van onderzoek (Anje Ros en Jeroen Onstenk)
 2. Leraren in gesprek: dialoog door onderzoek (Anje Ros)
 3. Bruikbare onderzoeksresultaten: feedback door onderzoek (Anje Ros)

3 Beperkingen van afstudeeronderzoek

Natuurlijk zijn er beperkingen. Zo zijn de afstudeeronderzoeken van studenten beperkt in omvang en complexiteit en is de student vaak gebonden aan een bepaald tijdpad. Veel opleidingen hebben een vaste periode waarin het onderzoek moet worden uitgevoerd.

Ook stelt de opleiding soms eisen aan de onderwerpkeuze of wordt de keuze door de opleiding ingekaderd. Als het onderzoeksthema is gekoppeld aan de onderzoeksagenda, is het vaak beter af te bakenen: het onderzoek van de student kan onderdeel uitmaken van een bredere vraag of bouwt voort op eerder (afstudeer) onderzoek.

4 Kennisdeling en betrokkenheid van het team

De probleemstelling van het onderzoek geeft de verbinding weer tussen het schoolperspectief en het individuele perspectief van de student. Dit komt terug in de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek. Dit vraagt van de student:

- een persoonlijke reflectie op de betekenis van de onderzoeksuitkomsten voor de eigen beroepsopvatting en het handelen als leraar,
- aanbevelingen voor verbetering van de praktijk van de school. Deze zijn vooraf altijd besproken met het team.

Het is raadzaam dat de opleidingsschool in het opleidingsplan vastlegt op welke wijze de (verschillende) scholen het onderzoek beoordelen. De relevantie voor de praktijk is daarbij essentieel. Daarom is het belangrijk dat docenten van de school worden betrokken bij de interpretatie van de onderzoeksuitkomsten en de te formuleren aanbevelingen. De schoolbegeleider of iemand van het management kan dit organiseren. Ook zorgt hij/zij ervoor dat het onderzoeksrapport aan het team wordt gepresenteerd of verstrekt en dat het op de agenda van de teamvergadering wordt gezet.

Naarmate het onderzoeksthema beter aansluit bij schoolontwikkelingsvraagstukken waar docenten direct mee te maken hebben, is de belangstelling voor het onderzoek groter. Verder kunnen studenten de impact van hun onderzoek vergroten door een beknopte managementsamenvatting te geven met de belangrijkste bevindingen en concrete, haalbare aanbevelingen te formuleren. Ook kunnen zij een product opleveren dat behulpzaam kan zijn bij de uitvoering of implementatie, zoals een voorbeeld, een stappenplan of een checklist.

5 Rol van onderzoeksbegeleiders

Het is van belang dat de student bij zijn onderzoek wordt begeleid door een begeleider vanuit de opleiding en een begeleider vanuit de school. Gezamenlijk borgen zij dat de onderzoeksvraag aansluit bij de onderzoeksagenda van de school. Zo wordt voorkomen dat de student steeds met zijn onderzoeksvraag heen en weer pendelt tussen de school en de opleiding.

Hoewel de begeleider van de opleiding zich meestal vooral richt op de (technische) uitvoering van het onderzoek en het schrijven van de rapportage, is het belangrijk dat hij zich ook verdiept in de context van de school. De onderzoeksbegeleider van de school is voor de student aanspreekpunt voor de inbedding van zijn onderzoek in de school: de aansluiting bij het onderwijsconcept van de school, de kwaliteit van de probleemanalyse, de onderzoeksorganisatie, het leggen van contacten met de teams en de bespreking van de uitkomsten. Ook speelt deze begeleider een rol bij de beoordeling.

Deze verdeling doet recht aan en versterkt de deskundigheid over onderzoek binnen de school. Ook draagt de samenwerking tussen de twee onderzoeksbegeleiders bij aan de ontwikkeling van een gedeelde taal en een gedeelde visie op de verwachtingen, criteria en eisen die aan het onderzoekswerk van studenten worden gesteld.

6 Structurele samenwerking tussen scholen en lerarenopleidingen

Op de bovenbeschreven wijze kan het afstudeeronderzoek van studenten een productieve rol spelen in de relatie tussen scholen en de lerarenopleiding(en). Het zou mooi zijn als scholen en lerarenopleidingen in de toekomst meer zicht krijgen op elkaars onderzoeksagenda's en waar mogelijk gebruikmaken van lectoraten (als er een lectoraat aan de opleidingsschool is gekoppeld). Zo hebben sommige hogescholen afstudeerkringen waarin een groep studenten (en in toenemende mate docenten) wordt gekoppeld aan een lectoraat. Zo levert het lectoraat via de onderzoeken van studenten een bijdrage aan de ontwikkeling van de scholen. De school kan gebruikmaken van de inhoudelijke expertise van het lectoraat of van docenten van de opleiding en wordt betrokken bij kennisdeling. Ook kan de school soms samen met het lectoraat subsidie aanvragen (NRO). Vanuit gelijkwaardige posities bepalen zij gezamenlijk de onderzoeksvraag. De ontwikkelagenda en daarop aansluitende onderzoeksagenda van de school zijn leidend voor de keuze om al of niet deel te nemen.

Over de auteurs

Dr. Anje Ros is sinds 2007 lector Leren en Innoveren bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie. Zij is deskundig op het terrein van leren van leerlingen, leraren en organisaties. Zij adviseert pabo's en (basis)scholen over onderwijsverbetering (het curriculum, de organisatie van het leren, de professionalisering van personeel, etc.). Anje Ros promoveerde in 1994 op het thema coöperatief leren aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daarna werkte ze 20 jaar bij KPC Groep als kennismanager en onderzoeker. Als lector is ze nauw betrokken bij de Academische Opleidingsscholen en onderzoekt ze condities voor praktijkonderzoek in de school. Verder is ze academic director van de Master Leadership in Education.

Dr. Jeroen Onstenk, socioloog en onderwijskundige, is sinds 2004 lector Pedagogisch-Didactisch Handelen in het Onderwijs bij Hogeschool Inholland. Als lid van de onderzoeksgroep Onderwijzen en Leren in Diversiteit doet hij praktijkgericht onderzoek naar het verbeteren en vernieuwen van het pedagogisch-didactisch handelen in het onderwijs. Eerder werkte Onstenk als senioronderzoeker bij kennis- en adviesorganisatie CINOP, waar hij onderzoek deed naar vernieuwing van het beroepsonderwijs, competentiegericht leren en opleiden en leren op de werkplek. Daarvoor was hij als (senior)onderzoeker verbonden aan het Kohnstamm Instituut van de Universiteit van Amsterdam. In 1997 promoveerde hij op het onderwerp Lerend leren werken.

Literatuur

Koster, B. & Onstenk, J. (2009) *Ontwikkeling door werkplekleren. Een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen: Thieme Meulenhoff.

Oolbekkink-Marchand, H. & Van der Steen, J. (2014). De waarde van praktijkonderzoek in de school: zicht op doelen en kwaliteit, *Script*, Gepubliceerd op: 21 mei 2014.

Voor al uw vragen en meer informatie

Steunpunt Opleidingsscholen ondersteunt (academische) opleidingsscholen – als samenwerkingsverband van schoolbesturen, scholen en lerarenopleidingen – bij het versterken van onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling. Een steunpunt van, voor en door opleidingsscholen dat bijdraagt aan de professionalisering van leraren, de ontwikkeling van scholen en het versterken van schoolbesturen in het primair en voortgezet onderwijs.

Voor vragen en meer informatie over Steunpunt Opleidingsscholen kunt u terecht bij:

PO-Raad

Projectleiders: Jos van der Pluijm en Gea Spaans
steunpuntopleidingsscholen@poraad.nl • 030 – 31 00 933

VO-raad

Projectleider: Nienke Wirtz
steunpuntopleidingsscholen@vo-raad.nl • 030 – 232 48 00

Colofon

Auteurs: Jeroen Onstenk en Anje Ros
Vormgeving: Bas van der Horst, BUREAUBAS
Fotografie: Rob Nelisse, Reportagemaker en Ewouter Blokland, Ewouter.com
Druk: Drukproef, Krimpen a/d IJssel

juli 2016